

Ferry Haan over zelfstandig werken

In de middelbareschoolklas van de zij-instromer Ferry Haan (De Volkskrant 4/11/2009) zitten grofweg drie soorten leerlingen:¹ (a) de leerlingen die hun taken goed weten te plannen en zelfstandig weten uit te voeren zonder een beroep te hoeven doen op een huiswerkinstituut, (b) degenen wier gebrek aan planningsvaardigheid, zelfdiscipline en concentratievermogen wordt opgevangen door een huiswerkinstituut en (c) de onderachieveers die de begeleiding van een huiswerkinstituut nodig hebben maar die dat niet kunnen betalen. Hij vindt het asociaal dat kinderen van minder draagkrachtige ouders (categorie c) dus minder kansen hebben om hun diploma te halen. Daarom stelt hij voor, het reguliere onderwijs zodanig in te richten dat het niet zo'n zwaar beroep doet op planningsvaardigheid, zelfdiscipline en concentratievermogen van de leerling. Zorg dat de school de functies van het huiswerkinstituut overneemt.² Om de merites van dit voorstel af te wegen, moeten we kijken naar het profiel van de drie groepen leerlingen die door Ferry Haan onderscheiden zijn.

In een vorig leven heb ik me vrij intensief beziggehouden met het onderwijsleermodel van Carroll.³ Dat model concentreert zich op de tijd en inspanning die leerlingen in hun taken steken (time spent), in vergelijking met de tijd en inspanning die ze nodig hebben om hun taken succesvol te volvoeren (time needed). Met behulp van dat referentiekader zal ik de drie groepen (a, b en c) die Ferry Haan onderscheidt, hier nader beschrijven.

(a) Leerlingen die hun taken goed weten te plannen en zelfstandig weten uit te voeren zonder een beroep te hoeven doen op een huiswerkinstituut. Wie behoren tot deze groep?

- (a1) Leerlingen die voldoende planningsvaardigheid, zelfdiscipline en concentratievermogen hebben om hun schooltaken met succes te verrichten.
- (a2) Leerlingen die niet veel planningsvaardigheid en zelfdiscipline nodig hebben om hun schooltaken met succes te verrichten:
 - leerlingen die niet veel tijd nodig hebben om hun schooltaken met succes te verrichten;
 - leerlingen die veel tijd beschikbaar hebben om aan hun schooltaken te besteden (weinig concurrerende bezigheden, weinig forenstijd van huis naar school v.v.); *en een categorie leerlingen die bij Ferry Haan onderbelicht blijft:*
 - diegenen die een 'huiswerkinstituut aan huis' hebben (veel ouderlijk toezicht en ouderlijke steun bij de uitvoering van hun schooltaken).
- (a3) Leerlingen die niet veel concentratievermogen nodig hebben om hun schooltaken met succes te verrichten:
 - introverte leerlingen, die bij het uitvoeren van hun schooltaken niet gevoelig zijn voor afleidende sociale factoren;
 - leerlingen met gunstige woonomstandigheden (eigen kamer), waarin ze geconcentreerd kunnen werken.

(b/c) Leerlingen die behoefte hebben aan de steun van een huiswerkinstituut. Wie behoren tot deze groepen?

- (b/c1) Leerlingen die niet voldoende planningsvaardigheid, zelfdiscipline en concentratievermogen hebben om hun schooltaken met succes te verrichten:
 - ze zijn onvoldoende getraind in zelfstandig werken; of
 - ze zijn in ontwikkelingspsychologisch opzicht nog niet toe aan zelfstandig werken; of
 - ze lijden aan functiebeperkingen of gezondheidsproblemen waardoor ze belemmerd worden in zelfstandig werken; of
 - ze hebben een ongezonde levensstijl (te weinig slaap; verslaving aan alcohol, drugs, gokken, gaming) waardoor ze belemmerd worden in zelfstandig werken.
- (b/c2) Leerlingen die veel planningsvaardigheid of zelfdiscipline nodig hebben om hun schooltaken met succes te verrichten:
 - leerlingen die veel tijd nodig hebben om hun schooltaken met succes te verrichten (lager beginniveau, minder talent, minder beheersing van de Nederlandse taal, gebrekkige studievaardigheden, concentratieproblemen, functiebeperkingen);
 - leerlingen die weinig tijd beschikbaar hebben om aan hun schooltaken te besteden (veel concurrerende verplichtingen en bezigheden, veel forenstijd van huis naar school v.v., gezondheidsproblemen).

>>> (b/c3) >>>

(b/c3) Leerlingen die veel concentratievermogen nodig hebben om hun schooltaken met succes te verrichten:

- extraverte leerlingen, die bij het uitvoeren van hun schooltaken gevoelig zijn voor afleidende sociale factoren;
- leerlingen met ongunstige woonomstandigheden (geen eigen kamer), zodat ze moeite hebben geconcentreerd te werken.

Deze specificatie is misschien niet helemaal compleet, maar ik denk dat hiermee bij benadering een beeld wordt geschetst van de leerlingen die Ferry Haan voor ogen heeft. De specificatie geeft steun aan zijn verwachting dat 'underachievement' bestreden kan worden door leerlingen meer bij de hand te nemen en hen niet over te leveren aan een didactiek die overmatig beroep doet op hun vermogen tot zelfstandig werken. Maar tegelijkertijd opent deze specificatie het zicht op een vierde groep leerlingen:

(d) Leerlingen die niet (of niet voldoende) gebaat zijn bij een huiswerkinstituut omdat ze het onderwijstempo gewoon niet kunnen bijbenen:

- de tijd die ze wekelijks nodig zouden hebben om het onderwijstempo bij te benen, is voor een normaal mens niet op te brengen, en/of
- ze zijn niet bereid of in staat wekelijks de tijd beschikbaar te stellen die ze nodig hebben om het onderwijstempo bij te benen.

Voor deze groep leerlingen (d) is het dus niet voldoende dat de school de functies van het huiswerk-instituut overneemt. Als men underachievement binnen deze groep wil aanpakken, moet men eerder aan ingrijpendere maatregelen denken:

- rationalisering van het school- en huiswerkrooster, zodat leerlingen in de gelegenheid worden gesteld al hun beschikbare uren in 'time-on-task' om te zetten;
- rationalisering van de geboden didactiek zodat elk uur 'time-on-task' dat door de leerling geïnvesteerd wordt, een optimaal leerrendement afwerpt; en
- afstemming van het onderwijstempo op de vorderingen die de leerling kan realiseren, gegeven zijn of haar wekelijks beschikbare budget van 'time-on-task'.

Anderzijds moet men bedenken dat leerlingen uit groep (c) het risico lopen naar groep (d) af te glijden. Door hen te motiveren meer tijd beschikbaar te stellen, voorkomt men dat ze leerachterstand oplopen en met een ondraaglijke wekelijkse workload geconfronteerd worden als ze het onderwijstempo trachten bij te benen. Dat is een extra reden om het voorstel van Ferry Haan serieus te nemen: voer de didactiek die gebaseerd is op zelfstandig werken pas in tegen de tijd dat leerlingen een meer volwassen leeftijdsfase bereikt hebben. Of iets genuanceerder geformuleerd: gun leerlingen en studenten zoveel zelfstandigheid in de planning en uitvoering van hun taken als ze aankunnen. Als je hen in dat opzicht overvraagt, zullen ze in underachievement vervallen, tenzij ze op een commercieel huiswerkinstituut of een gratis 'huiswerk-instituut aan huis' kunnen terugvallen. Indien commerciële huiswerkinstituten bloeien of als de huiswerk-begeleiding op de overbelaste ouders wordt afgewenteld, moet dat voor de school een teken zijn dat zij haar missie niet adequaat vervult. Dat is de kern van de boodschap van Ferry Haan.

Wes Holleman

weblog onderwijs 10-11-2009

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ http://extra.volkskrant.nl/opinie/artikel/show/id/4472/Asociaal_onderwijs

² Zie ook een eerdere column van Ferry Haan (<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=682>), die aansluit bij het recente advies van de Onderwijsraad (<http://www.onderwijsethiek.nl/?p=635>); zie ook mijn notitie <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=682#comment-667>.

³ Mijn proefschrift *Over studielast en studiebelasting* (Lemma, 1993).